

Карчевський М.В.

*доктор юридичних наук,
професор, Луганський
державний університет
внутрішніх справ імені Е.О.
Дідоренка*

Карчевська О.В.

*кандидат політичних наук,
доцент, Східноукраїнський
національний університет
імені Володимира Даля*

Karchevskyy M.V.

*Doctor of Law, Professor,
Lugansk State University of
Internal Affairs named after
E.O.Didorenko*

Karchevska A.V.

*Candidate of Political
Sciences, East Ukrainian
National University named
after Volodymyr Dal*

ПРАКТИЧНИЙ ДОКАЗ ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНИХ ТЕОРЕМ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

2014-2015 роки для України стали найважчими за всю історію її незалежності. Демократичні здобутки, які були визнані аналітиками-скептиками, сьогодні майже втрачені. Навіть, позаблоковий статус, який мав би захистити українців – не спрацював. Можна звинувачувати в усьому зовнішнього ворога, проте це не стабілізує політичну систему України, не додасть їй можливості виходу з кризи. Події, що відбуваються в нашій країні пред'являють підвищені вимоги до наукової рефлексії. Затребуваним є формулювання обґрунтованих соціальних прогнозів, саме на їх основі можлива побудова реалістичних стратегій подолання кризових тенденцій.

Спробуємо сформулювати положення, які достатньо повно описують події, що відбулися та надають можливість обґрунтованого прогнозування. Ці положення будемо називати *соціальними теоремами*. Загальновідомо, що у математиці теорема представляє собою твердження, для якого в теорії, що розглядається, існує доказ. Такий доказ базується на аксіомах, які приймаються істинними без всяких доказів або обґрунтувань. Суворе застосування подібного підходу в межах соціально-гуманітарних наук є обмеженим через мультипарадигмальність відповідного наукового дискурсу. Разом з цим, формулювання положень, які ґрунтуються на достатньо доведених та практично загальноновизнаних результатах наукової розробки соціальних проблем є методологічно допустимим.

Отже, на нашу думку ключовими соціальними теоремами, які дозволяють описати сучасний стан речей є наступні:

1. Теорема про політичну імітацію¹. Політична боротьба, що здійснюється головним чином шляхом імітації, міфологізації свідомості електорату завжди приводить до соціальних конфліктів. Міцність соціальних конфліктів під час руйнації політичних міфів прямо пропорційна тривалості їх використання та інтенсивності формування.

2. Теорема про суб'єктно-об'єктну трансформацію. В умовах глобалізації світових суспільно-політичних процесів, відсутність або значна обмеженість дієвих інститутів громадянського суспільства створює небезпеку суб'єктно-об'єктної трансформації громади. У такому випадку громада стає лише номінальним суб'єктом певних прав, але фактично перетворюється на об'єкт відносин інших учасників політичного процесу.

Зрозуміло, що питання про достатність цих теорем для вичерпної характеристики сучасної ситуації є дискусійним. Проте видається що саме два наведені положення схвачують ключові тенденції та небезпеки національного суспільного буття. Більшу частину решти небезпечних соціальних тенденцій обґрунтовано можна вважати похідними від перелічених.

Названі теореми доводяться в контексті відомих досліджень Ю. Габермаса [1] щодо публічної сфери, П. Бергера і Т. Лукмана щодо соціального конструювання реальності [4], загальноновизнаних положень щодо сутності громадянського суспільства та процесів глобалізації. На превеликий жаль ми мали можливість не тільки поміркувати над теоретичним обґрунтуванням наведених соціальних теорем, але й отримали їх практичний доказ під час подій 2014 року у Криму, Луганську та Донецьку.

Практичний доказ теореми про політичну імітацію. Політична боротьба у незалежній Україні починаючи з 1991 року здійснювалася за найпримітивнішою технологією: електорат розділявся на підставі невеликої кількості міфів, а потім кожна політична сила отримувала свої дивіденди під час чергових виборів. Кожної наступної виборчої кампанії політики підвищували «градус» дискусії, але під час відповідних каденцій не робили достатньо для розв'язання порушених питань, питань на підставі яких розділявся електорат, питань, які використалися у наступну кампанію з тією ж метою.

¹ Політична імітація – формування суспільної думки про соціально корисні результати діяльності певних політичних акторів за умови фактичної відсутності таких, формування політичних міфів (Авт.)

Найбільш активно використовувалися такі політичні міфи як «Російська мова, переписування історії» та «Хто кого годує?».

Перший полягав у розділенні електорату на ґрунті відношення до питання про статус російської мови як другої державної та нерозривно пов'язаних з цим різних підходів до тлумачення національної історії. Жодна з політичних сил не запропонувала розв'язання означених проблем, проте активно використовувала їх для мобілізації електорату. У свою чергу, примітивний політичний дискурс, який фактично зводився до взаємних звинувачень у інтелектуальній обмеженості, забезпечував формування потенціалу соціального конфлікту.

Наступний міф базувався на маніпулюванні регіональними економічними статистичними показниками. Хибність подібних міркувань підтверджується сьогоденним станом економіки. Ціни на продукти на сході та в Криму «злетіли», рівень життя в даних регіонах значно погіршився. Не в останню чергу причина цього у торговельній блокаді означених регіонів. В той же час, національні виробники втратили значні ринки збуту продовольчої продукції не отримавши нових, а енергетичний сектор перебуває у перманентній кризі через відсутність прогнозованого ринку кам'яного вугілля відповідної якості. Міфологема «Хто кого годує?» виявилася недолугою гіпотезою про можливість ефективного окремого існування органічно поєднаних регіонів однієї країни. Разом з цим, тривале використання даного міфу у політичній боротьбі привело до накопичення конфліктного соціального потенціалу критичного рівня.

Таким чином, національні політичні актори через активне та тривале використання політичних імітацій спільно сформували потенціал майбутнього соціального конфлікту.

Практичний доказ теореми про суб'єктно-об'єктну трансформацію. Національна практика функціонування організацій громадянського суспільства наочно свідчила про широке використання державного адміністрування. Це приводило до створення квазіструктур, які не були здатні ефективно виконувати функції представництва інтересів суспільства. Громадський сектор не мав достатнього потенціалу для забезпечення політичної стабільності [5]. Через це, у ситуації соціального конфлікту 2014 року громади Луганська, Донецька, АР Крим були позбавлені реального представництва, їх інтереси були проігноровані. Контроль над названими регіонами отримали особи, які не мали жодного відношення до представлення інтересів відповідних громад. Суб'єктність не було відновлено і в умовах вимушеного внутрішнього переміщення. Близько 1,5 мільйона внутрішніх переселенців були позбавлені права голосувати

на місцевих виборах 2015 року. Таким чином, відсутність дієвих інститутів громадянського суспільства стала однією з причин перетворення громад Луганська, Донецька та АР Крим з суб'єктів соціального буття на об'єкти з приводу яких висловлюють «глибоку занепокоєність».

Наведені соціальні теореми, запропоновані докази дозволяють переходити до аналізу теперішньої ситуації, формулювання прогнозів та висновків щодо стратегій розвитку.

По-перше, лєвова частка політичної імітації як і раніше потрапляє до українського політичного дискурсу завдяки владі. Виправдовуючись складністю суспільно-політичної обстановки, сучасні медіа чинять надпотужний маніпулятивний вплив. На виході маємо політично аморфне електоральне поле, яке, завдяки системним маніпуляціям, готове до сприйняття нових політичних імітацій. Зрозуміло, що реакція надмірно радикалізованого українського суспільства на руйнацію найновіших політичних міфів може буде не менш деструктивною ніж у 2014 році, можливо навіть летальною для країни.

По-друге, не дивлячись на певні позитивні зрушення у питанні розбудови громадянського суспільства, національний суспільно-політичний дискурс залишається позбавленим ефективного представництва інтересів громад. Переважна більшість громадських акцій знаходиться поза межами правового поля. Це унеможливує конструктивне розв'язання відповідних конфліктів, створює зайве соціальне напруження, віддаляє перспективу налагодження настільки необхідного сьогодні цивілізованого діалогу влади та громадянського суспільства.

Таким чином, широке використання політичної імітації разом з недостатнім рівнем інституціоналізації національного громадянського суспільства створюють небезпеку соціального конфлікту, який, в умовах сучасних викликів глобалізації, може привести до суб'єктно-об'єктної трансформації української громади. Мінімізація означеної небезпеки передбачає два головні напрями діяльності: по-перше, зменшення рівня використання імітаційних складових у всіх сферах суспільного буття; по-друге, створення та розширення сфери використання дієвої комунікації між громадою та владою через систему інститутів громадянського суспільства.

Подальша конкретизація означених напрямів має відбутися в межах відповідних галузей соціально-гуманітарної науки. Ми спробуємо запропонувати бачення інтерпретації сформульованих напрямів як векторів розвитку політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Питання про вдосконалення кримінально-правового регулювання в контексті зменшення рівня політичної імітації можна розділити на дві складові: 1) використання кримінально-правових засобів для протидії політичній імітації; 2) зменшення рівня імітації у сфері кримінально-правового регулювання.

Перша складова стосується відомої проблеми кримінально-правової протидії негативним інформаційним впливам. Історично першим та до сьогодні найбільш поширеним видом попередження негативних інформаційних впливів є контроль за змістом засобів масової комунікації. В той же час, поширення глобальних інформаційних технологій (Інтернет, мережі супутникового мовлення) робить все менш ефективними методи, що ґрунтуються на обмеженні або забороні поширення певної інформації.

Як правило, наслідком заборони або обмеження роботи певного ресурсу інформації стає стрімке зростання зацікавленості у ознайомленні зі змістом відомостей, доступ до яких обмежено. Зростання соціального попиту на дану інформацію призводить до зростання ресурсів, які її надають, та, відповідно, збільшення кола суб'єктів, що отримали доступ до інформації. Таким чином, спроба обмежити доступ до певної інформації в решті решт призводить до того, що кількість осіб, які з нею ознайомлюються, зростає у геометричній прогресії. Ще раз зауважимо, що подібні ситуації є непоодинокими, та навіть отримали спеціальний термін «ефект Стрейзанд» [2; 3]. Таким чином, урахувавши гостроту проблеми протидії політичній імітації, необхідно визнати, що кримінально-правові засоби у даній сфері результативними не будуть, скоріше навіть певною мірою підсилуватимуть наслідки політичної імітації. Отже, *будувати систему попередження негативних наслідків політичної імітації на основі методів контролю за масовою комунікацією недоцільно через прогнозовану неефективність.*

Імітація у сфері кримінально-правового регулювання очевидно має стати предметом самостійного наукового дослідження. В якості робочих пропонуємо наступні міркування. Кримінально-правове регулювання є ефективним тоді, коли обсяг фактичних соціальних витрат на його реалізацію відповідає обсягу необхідних соціальних витрат, зумовленому законотворчою та правозастосовною діяльністю у даній сфері. Таким чином, *імітацією у сфері кримінально-правового регулювання є прийняття законодавчих рішень, які не відповідають балансу соціальної значимості охоронюваних благ та обґрунтованого обсягу соціальних видатків, необхідних для здійснення рішення, а також рішень на правозастосовному*

рівні, які вимагають здійснення соціальних витрат, що не відповідають небезпечності конкретного вчиненого злочину.

Достатньо результативним інструментом попередження імітації в сфері кримінально-правового регулювання є фаховий науковий дискурс. Тут ми переходимо до інтерпретації наступної соціальної теореми, яка, стосовно політики в сфері боротьби зі злочинністю, вимагає дослідження у наступних напрямках: 1) громадський контроль за органами державної влади в сфері кримінально-правового регулювання; 2) налагодження ефективної комунікації між органами державної влади та науковою спільнотою, як соціальним інститутом в межах якого здійснюється встановлення та агрегація соціальних потреб в сфері кримінально-правового регулювання.

Щодо першого напрямку. За результатами проведеного дослідження думки експертів, маємо значний негативний вплив політизації діяльності та радикалізації суспільних настроїв разом з недостатністю громадського контролю. Від 74% до 89% експертів розглядають політизацію та радикалізацію як чинники неефективних рішень на різних рівнях кримінально-правового регулювання. За оцінками 78% експертів недостатнім є громадський контроль за законодавцем; 69% – за діяльністю судів; 65% – за діяльністю органів державної влади, що здійснюють досудове розслідування злочинів; 61% – за діяльністю органів державної влади, що здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Такі дані наочно свідчать про те, що найбільш оптимальним шляхом мінімізації впливу названих негативних чинників слід вважати створення дієвих, цивілізованих інститутів громадського контролю для розв'язання через них потенціалів соціальних конфліктів, що представляють одну з найбільш значних загроз для ефективного кримінально-правового регулювання[6].

Щодо другого напрямку. Відсутність зацікавленості в результатах відповідних наукових досліджень суб'єктів законодавчого кримінально-правового регулювання на думку 85% експертів чинить на нього негативний вплив. При цьому 72% експертів розглядає результати здійснених в Україні наукових досліджень як значний ресурс підвищення ефективності кримінально-правового регулювання[6]. Як убачається, такі дані свідчать про необхідність налагодження конструктивної комунікації між соціальними інститутами, задіяними у сфері кримінально-правового регулювання. Сьогоднішня обмеженість такої комунікації свідчить про те, що потреби української громади, виявлені в процесі наукових досліджень, не отримують представлення на рівні законотворчої роботи. На-

слідком збереження подібної тенденції може стати остаточна втрата національною науковою спільнотою статусу суб'єкта суспільно-політичного дискурсу.

Таким чином, сформульовані соціальні теореми дають можливість достатньо повно охарактеризувати події, що відбулися протягом 2014-2015 років в нашій країні, здійснити аналіз сучасного стану речей, запропонувати обґрунтований прогноз та інтерпретувати його для визначення важливих напрямів національної політики в сфері боротьби із злочинністю.

Так, стосовно загальної характеристики названих соціальних процесів необхідно зазначити наступне:

- широке використання імітації у політичній боротьбі створило значний потенціал соціального конфлікту;
- недостатність інституалізації громадянського суспільства в процесі реалізації даного конфліктного потенціалу у 2014 році привела до суб'єктно-об'єктної трансформації відповідних громад (Луганськ, Донецьк, Крим);
- на сьогодні рівень використання політичної імітації не змінився, ключових, якісних змін у питанні інституціоналізації громадянського суспільства не спостерігається, в контексті доведених соціальних теорем дані обставини вимагають констатувати зростання небезпеки суб'єктно-об'єктної трансформації української громади;
- необхідною є робота щодо мінімізації негативних наслідків політичної імітації, а також розвиток конструктивного діалогу між владою та громадянським суспільством.

Інтерпретація означених положень для визначення можливих напрямів національної політики в сфері боротьби із злочинністю дає наступні результати:

- використання кримінально-правових засобів для протидії політичній імітації слід обмежити через їх прогнозовану неефективність;
- затребуваним є зменшення рівня імітації у сфері кримінально-правового регулювання;
- налагодження цивілізованого громадського контролю за органами державної влади в сфері кримінально-правового регулювання;
- забезпечення ефективної комунікації між органами державної влади та науковою спільнотою, як соціальним інститутом в межах якого здійснюється встановлення та агрегація соціальних потреб в сфері кримінально-правового регулювання, є необхідною передумовою для збе-

реження за національною наукою кримінального права статусу суб'єкта суспільно-політичного дискурсу.

1. *Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society [translated by Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence]/ Jurgen Habermas. – Cambridge, Massachusetts : MIT Press, 1989.– 301 r.*
2. *Morozov E. Living with the Streisand Effect [Electronic resource] / E. Morozov // The New York Times site. Mode of access: <http://www.nytimes.com/2008/12/26/opinion/26iht-edmorozov.1.18937733.html>.*
3. *Yiannopoulos M. What is 'The Streisand Effect»? [Electronic resource] / Yiannopoulos M. // The Daly Telegraph site. – Mode of access: http://blogs.telegraph.co.uk/technology/miloyiannopoulos/8248311/What_is_The_Streisand_Effect/.*
4. *Berher P. Sotsyal'noe konstruyrovanye real'nosti : traktat po sotsyolohyy znannya / P. Berher, T. Lukman ; per. E. Rutkevych. – M. : Medyum, 1995. – 333 s.*
5. *Karchevs'ka O. V. Instytutsionalizatsiya hromadyans'koho suspil'stva yak chynnyk formuvannya demokratychnoyi politychnoyi stabil'nosti v suchasniy Ukraini : avtoref. dys... kand. polit. nauk: 23.00.02 / Karchevs'ka Olena Vasylyvna ; Skhidnoukrayins'kyy natsional'nyy un-t im. Volodymyra Dalya. - Luhans'k, 2009. - 19 s.*
6. *Karchevs'kyu M.V. Efektyvnist' kryminal'no-pravovoho rehulyuvannya v Ukraini: informatsino-analitychni materialy za rezul'tatamy opytuvannya ekspertiv / M.V. Karchevs'kyu; MVS Ukrainy, Luhan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E.O. Didorenka. – Sumy : RVV LDUVS imeni E.O. Didorenka, 2015. – 48 s.*

Карчевський М.В., Карчевська О.В. Практичний доказ деяких соціальних теорем та їх застосування в контексті кримінально-правового регулювання

Статтю присвячено побудові реалістичних стратегій подолання кризових тенденцій в Україні та формуванню соціальних теорем, що надають можливість обґрунтованого прогнозування для визначення напрямів національної політики в сфері боротьби із злочинністю.

На думку автора, ключовими соціальними теоремами, які дозволяють описати сучасний стан речей є теорема про політичну імітацію та теорема про суб'єктно-об'єктну трансформацію.

Автор у статті зауваже, що імітацією у сфері кримінально-правового регулювання є прийняття законодавчих рішень, які не відповідають балансу соціальної значимості охоронюваних благ та обґрунтованого обсягу соціальних видатків, необхідних для здійснення рішення, а також рішень на правозасто-

совчому рівні, які вимагають здійснення соціальних витрат, що не відповідають небезпечності конкретного вчиненого злочину.

Питання про вдосконалення кримінально-правового регулювання в контексті зменшення рівня політичної імітації можна розділити на дві складові: 1) використання кримінально-правових засобів для протидії політичній імітації; 2) зменшення рівня імітації у сфері кримінально-правового регулювання.

Сформульовані автором соціальні теореми дають можливість достатньо повно охарактеризувати події, що відбулися протягом 2014-2015 років в нашій країні, здійснити аналіз сучасного стану речей, запропонувати обґрунтований прогноз та інтерпретувати його для визначення важливих напрямів національної політики в сфері боротьби із злочинністю.

Ключові слова: соціальні теореми, політична імітація, суб'єктно-об'єктна трансформація.

Karchevskiy M.V., Karchevska O.V. Practical evidence of some social theories and their application in the context of legal regulation

This article is dedicated to the construction a realistic strategy of overcoming the crisis tendencies in Ukraine and the formation of social theories which enable grounded the prognostication determination of directions of national policy in the sphere of fight against criminality. reasonable prediction to determine the direction of national policy in the fight against crime.

According to the author, the key social theorems which allow to describe the current state of affairs is a theorem about the political imitation and simulation theorem of subject-object transformation.

The author of the article note that an imitation in the field of legal regulation is to take legislative decisions that do not meet the balance of the social importance of protected goods and a reasonable amount of social spending needed to make decisions on enforcement level, requiring the implementation of social spending, that do not meet the specific danger of the crime.

The issue of improving the criminal law regulation in the context of reducing political simulation can be divided into two components: 1) use criminal means to counter political simulation; 2) reduction of simulation in legal regulation.

The social theorems are formulated an author give an opportunity it is enough full to describe events which took place during 2014-2015 in our country, to analyze the current state of affairs, offer the reasonable forecast and interpret it for determination of important directions of national policy in the sphere of fight against criminality.

Keywords: Social theorem, political imitation, subject-object transformation.